

Hálvtannhundrað ár síðani Carl Nielsen varð borin í heim

Maðurin sum flutti danskan konserttónleik úr

19. öld inn í 20. öld

Danska tónaskaldið Carl Nielsen megnaði at skriva einfaldar fólksligar sangir samstundis sum hann skrivaði symfoniir til altjóða tónleikapallin. Neyvan nakað annað tónaskald hevur skrivað so nógv lög, sum landsmenn hansara kenna og duga og einki annað danskt tónaskald hevur skrivað symfoniir, sum hava vunnið sær fast pláss í konsertskráum – um ikki internationalt – so í Norðanlondum og í enskttalandi heiminum, sum Carl Nielsen.

Leif Hansen

Á ein hátt kann Carl Nielsen samanlíknast við tjekkiska tónaskaldið Janáček og finska Sibelius. Eins og Nielsen vóru teirra heimland í útjaðarnum av Centralevropa, og eins og Nielsen verður teir ofta fataðir sum nationaltónaskøld, tó at teir ikki kunna roknast sum nationalromantikarar. Ov ungir til at verða romantikarar og ov gamlir til at kunna verða modernistar.

Lívssøga

Vanliga verður tann originalitetur, sum tónleikurin hjá Carl Nielsen er íborin, grundaður á tann provinsiella og bygdasliga uppvøksstur í almúgukendum korum. Pápin spældi í frítíðini violin í einum lokalum dansiorketri, og fekk tann ungi Carl tað fyrstu tónleikafrálærana frá pápa sínum. Innliðið í tónleikaheimin var sostatt gjøgnum spælimannstónleikin, ið einamest varð myndaður av wienerklassiskum tónleiki. 18 ára gamalur fór Nielsen, við vælvild frá góðum fólki í Odense, til Keypmannahavnar at lesa á Kongaliga konservatoriinum. Tó at altjóða kendi danski tónasmiðurin Niels W. Gade var rektari á konservatoriinum, so eru tónleikasøgufólk á einum málið um, at tað ikki var Gade og hansara tónleikur, sum ávirkaði Nielsen tónleikaliga. Heldur fann hann miklan íblástur í norska tónasmiðinum og dirigentinum Johan Svendsen, sum eisini undirvísti á konservatoriinum.

Í 1890'árunum trein Nielsen av álvara inn á danska tónleikapallin, og fólk spáddu honum bjarta framtíð. Við verkum sum *1. symfoni*, *J.P. Jacobsen sangunum* og kórverkinum *Hymnus amoris* og eftir aldarskifti við operunum *Saul og Dávid* og *Maskerade*, vann Nielsen sær heiður sum ein av teimum størstu donsku tónasmiðum eftir Niels W. Gade. Móttøkan av verkunum hjá Nielsen var tó ikki bara positiv. Fólk dugdu at síggja hansara stóra talent, men høvdu haraftur ímóti ilt við at skilja hansara tónleik. Ummælini vóru eisini blandað; tónleikurin var skýrdur kantutur, konstrueraður og akademiskur. Tó varð operan *Maskerade* fá ár eftir frumframførsluna skýrd “nationalopera” at verða.

Carl Nielsen skrivaði tónleik innan nærum øll tónleikaslag. Tó kann sigast at røðin av teimum seks symfoniunum, sum spenna yvir nærum alt virknað lívið hjá Nielsen, er ryggurin í tónleikaproduktiónini. Fyrstu trýggjar eru skrivaðar í byrjanini av 90'inum, byrjanini av 00'inum og í 1910. Tónleikaliga menningin, sum er at hóma í hesum verkum, vísir týðuliga eina gongd

móti tí meira kompleksa. Heiti á 3. symfoni *Sinfonia espansiva* ber boð um somu menning. Tað ekspansiva sæst bæði í formi, dynamiskum spenningum og ikki minst í markantum rytmiskum lutum (t.d. longu í fyrstu taktunum av fyrsta satsi).

Tað áhugaverda í hesum samanhanginum er, at Nielsen samstundis sum hann skrivaði sínar fyrstu symfoniir, leitaði aftur til tað fólksliga í sínum sangløgum. Tað einfalda í løgnum var fyri Nielsen ein fyrirtreyt fyri, at tað kundi eydnast at fáa fólk at taka lögini til sín. Við øðrum orðum so gjørdist Nielsen fólksligur í sínum sangum, samstundis sum hann leitaði út um landoddanar til ein altjóða lurtaraskarða við sínum alt meira kompleksa orkesturtónleiki.

Nielsen skrivaði tríggar symfoniir afturat. Sína 4. symfoni við heitinum *Det uudslukkelige*, skrivaði hann undir fyrra veraldarbardaga, 5. symfoni í árunum 1920-22 og 6. Symfoni, *Sinfonia semplice* í árunum 1924-25.

Yvirskipað verður stílistiska menningin í orkesturtónleikinum hjá Nielsen lýstur sum en gongd frá einum Brahms-íblástum klassiskum-romantiskum stíli til hann í 6. symfoni er ávirkaður av Neo-klassicistiska rákinum, sum millum annað í orkesturstødd leitaði aftur til kamartónleikin. Eisini er atonalitetur at hóma í 6. symfoni og verkunum eftir hana.

En fantasirejse

Rhapsodisk Overture, en fantasirejse til Færøerne, skrivaði Nielsen í 1927. Nielsen sjálvur legði neyvan tað stóra í hetta verk. Í einum brævi skrivar Nielsen um hetta verkið: “*det er en lejlighedskomposition og ikke andet end et stykke håndværksarbejde fra min hånd*”. Eins og vit eisini kenna úr verkinum *Heliosoverturni*, so er verkið skrivað sum ein dynamisk rørsla frá einari byrjan í friði til eina hendingaríka miðu og til seinast aftur at fáa frið í endanum. Kvæðalagið “Stígum fast á vart gólv” hevur týðandi lut í verkinum. Nielsen kendi lagið frá tekstinum hjá Carl Plough “Påsekklokken kimed mildt”, til minnis um teir falnu í sønderjyska krígunum í 1848. Carl Nielsen var ongantíð í Føroyum, og tí er talan um eina fantasiferð.

Nielsen og eftirtíðin

Danski tónleikateoretikarin Jan Maegaard skrivar í einari grein um Carl Nielsen, at tað at Nielsen kom at standa sum ein fyrimynd fyri næsta ættarliði av donskum tónaskøldum bæði var ein sjálfylgja, men eisini kundi vekja undran. At hann var ein fyrimynd hevði sína orsök í, at hann, sum einki annað danskt tónaskald, við síni nýskapen hevði lyft danskan tónleik inn í 20. øld. Hinvegin, so fataði Nielsen ikki seg sjálvan sum verðandi nakra fyrimynd hjá komandi tónaskøldum. Í einari samrøðu við *Politiken* í samband við 60 ára føðingardagin í 1925 segði hann soleiðis:

“Hvis jeg kunne leve mit liv om igen, ville jeg piske alle kunstnergriller ud af mit hovede og gå i handelslære eller gøre et andet nyttigt arbejde ...” og seinni í somu samrøðu: *“Nej - nej - jeg ved kun, at jeg aldrig har rådet noget menneske til at gå kunstnervejen.”*

Tá tað allíkvæl var ein stórur skari av tónaskøldum og tónleikarum sum í tíðini eftir Nielsen dyrkaðu tónleikin hjá honum og høvdu hann sum fyrimynd, so skal tað síggjast sum úrslit av hansara stóru tónleikaproduktiún og ikki minst altjóða viðurkenning. Tónleikurin hjá Nielsen og hjá øðrum samtíðar tónaskøldum kring Evropa, t.d. Vaughan Williams í Englandi, Wilhelm Stenhammer í Svøríki og Jean Sibelius í Finlandi, kann ikki nevast nationalromantiskur, men kom heldur til at eiga lut í einari gongd móti tjóðskaparligari tilvitan.

Sum danski teologurin og tónleikaviðmerkjarin Jørgen I. Jensen skrivur í einari grein um Nielsen: Tónleikurin hjá Nielsen er: *“en indsigt i og udnyttelse af muligheder i de nærmeste hjemlige forudsætninger og traditioner, knyttet til det nationale sprog og den nationale forstillingsverden.”*

Fyrstu árin eftir deyða Nielsens var tónleikurin hjá honum einamest avmarkaður til danska tónleikapallin. Í 1950'inum vaks áhugin í Englandi fyri tónleikinum og tá Leonard Bernstein í 1960'inum framførði fleiri av symfoniinum við New York Philharmonic Orchestra fekk tónleikurin altjóða viðurkenning.